

BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA IJODIY QOBILIYATLARNI RIVOJLANTIRISH

Dilnoza Shakirjonovna Djurayeva

Termiz davlat universiteti Algebra va geometriya kafedrasida dotsenti

ANNOTATSIYA

Bugungi maqolamizda bo'lajak o'qituvchilarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish, Kichik maktab yoshi - bu bolaning psixologik rivojlanishining barcha hal qiluvchi davri, barcha aqliy funktsiyalarning jadal rivojlanishi, faoliyatning murakkab turlarini shakllantirish, ijodiy qobiliyatlarning poydevorini yaratish, motivlar va ehtiyojlar tuzilishini shakllantirish, axloqiy me'yorlar, o'zini o'zi qadrlash, xulq-atvorni ixtiyoriy tartibga solish elementlari yoritib berilgan.

Kalit so'zi : bo'lajak o'qituvchilarda, ijodiy qobiliyatlarni, psixologik rivojlanishi, barcha hal qiluvchi davri, barcha aqliy funktsiyalarning jadal rivojlanishi, faoliyatning murakkab turlarini shakllantirish, ijodiy qobiliyatlarning poydevorini yaratish, motivlar va ehtiyojlar tuzilishini shakllantirish, axloqiy me'yorlar, o'zini o'zi qadrlash, xulq-atvorni ixtiyoriy tartibga solish elementlari.

ABSTRACT

In today's article, we will discuss the development of creative abilities in future teachers, the elementary school age is a crucial period of the child's psychological development, the rapid development of all mental functions, the formation of complex types of activity, the creation of the foundation of creative abilities, the formation of the structure of motives and needs, moral norms, self-esteem, elements of voluntary regulation of behavior are highlighted.

Keywords: in future teachers, creative abilities, psychological development, all decisive periods, rapid development of all mental functions, formation of complex types of activity, creation of the foundation of creative abilities, formation of the structure of motives and needs, moral norms, elements of self-esteem, voluntary regulation of behavior.

АННОТАЦИЯ

В сегодняшней статье речь пойдет о развитии творческих способностей у будущих учителей, младший школьный возраст – ответственный период психологического развития ребенка, бурного развития всех психических функций, формирования сложных видов деятельности, создания основы творческих способностей, формирования структуры мотивов и потребностей, моральных норм, самооценки, элементов произвольной регуляции поведения.

Ключевые слова: у будущих учителей творческие способности, психологическое развитие, все решающие периоды, бурное развитие всех психических функций, формирование сложных видов деятельности, создание фундамента творческих способностей, формирование структуры мотивов и потребностей, моральных норм. , элементы самооценки, произвольная регуляция поведения.

Kichik maktab yoshi - bu bolaning psixologik rivojlanishining barcha hal qiluvchi davri, barcha aqliy funktsiyalarning jadal rivojlanishi, faoliyatning murakkab turlarini shakllantirish, ijodiy qobiliyatlarning poydevorini yaratish, motivlar va ehtiyojlar tuzilishini shakllantirish, axloqiy me'yorlar, o'zini o'zi qadrlash, xulq-atvorni ixtiyoriy tartibga solish elementlari. Ijod - bu shaxsning fe'l-atvori, qiziqishlari, qobiliyatlari bilan bog'liq bo'lgan murakkab aqliy jarayon. Xayol uning diqqat markazida. Ijodda shaxs tomonidan qabul qilingan yangi mahsulot ob'ektiv ravishda yangi (ijtimoiy ahamiyatga ega kashfiyot) va sub'ektiv ravishda yangi (o'zi uchun kashfiyot) bo'lishi mumkin. Ijodiy jarayonning rivojlanishi, o'z navbatida, tasavvurni boyitadi, bolaning bilimlari, tajribasi va qiziqishlarini kengaytiradi. Ijodiy faoliyat bolalarning hissiyotlarini rivojlantiradi, xotira, fikrlash kabi yuqori aqliy funktsiyalarni yanada maqbul va intensiv rivojlanishiga yordam beradi. idrok, e'tibor. Ikkinchisi, o'z navbatida, bolaning o'qish muvaffaqiyatini belgilaydi. Ijodiy faoliyat bolaning shaxsini rivojlantiradi, axloqiy va axloqiy me'yorlarni o'zlashtirishga yordam beradi. Ijodkorlik asarini yaratishda bola ularda hayotiy qadriyatlarni, uning shaxsiy xususiyatlarini tushunishini aks ettiradi. Boshlang'ich maktab o'quvchilari san'at qilishni yaxshi ko'radilar. Ular jo'shqinlik bilan qo'shiq kuylashadi va raqsga tushishadi, haykaltaroshlik va rasm chizishadi, ertaklar yozadilar va xalq hunarmandchiligi bilan shug'ullanadilar. Ijodkorlik bolaning hayotini yanada boy, to'laroq, quvnoq qiladi. Bolalar shaxsiy komplekslaridan qat'i nazar, ijodkorlik bilan shug'ullanishlari mumkin. Voyaga etgan kishi, ko'pincha o'zining ijodiy qobiliyatlarini tanqidiy baholaydi, ularni namoyish etishdan tortinadi. Har bir bolaning o'ziga xos xususiyati bor, uni etarlicha erta tanib olish mumkin. Maktabda har bir predmet o'qituvchisi dars jarayonida o'quvchining o'zlashtirish qobiliyatini e'tiborga olishi lozim. Bu esa o'quvchining psixologik xususiyatlarini yaxshi bilishni talab etadi. Bu kurs ishi mavzu doirasida o'qituvchi ish faoliyatida o'quvchilarning qanday psixologik xususiyatlariga etibor berishi zarurligi unlarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish va o'stirish ahamiyati haqida qisqacha to'xtalib o'tamiz. ^[1] O'quvchilarni o'quv mashg'ulotlariga munosabatlarida namoyon bo'ladigan individual ruhiy xususiyatlari — diqqati, yaxshi yoki noxush kayfiyatlari, irodaviy faolligi, hamda qiziqishi va havaslari fizikani o'rganish jarayonida amal qiladigan muhim omillardandir. Ma'lumki, diqqat — aqliy faoliyatda g'oyat muhim rol

o'ynaydi. Diqqatning ahamiyatini ta'kidlab, K.D. Ushinskiy «Diqqat — ruhimizga o'tib turadigan hamma narsaning eshigidir», — deb ta'lim beradi. Demak, bilimlarni puxta egallash jumladan fizikani o'zlashtirishning zarur shartlaridan biri o'quvchilar diqqatining fizik jarayonlarni puxta bilib, o'zlashtirib olishga yo'naltirilishi, unda kuchli va barqaror to'planishidir. Diqqatning o'rganilayotgan materialdan chalg'ib ketishi, parishonlik, zarur obyektga to'planmasligi yoki to'planishining qiyinligi ta'limning sifatiga, jumladan o'zlashtirish tezligiga ham salbiy ta'sir qilishi mumkin. Ta'lim jarayonida o'quvchilar kechiradigan xilma-xil ta'sirchanlik holatlar, yaxshi yoki noxush kayfiyatlar, his va tuyg'ular katta rol o'ynaydi. Bu hissiyotlar diqqatning kuchli va barqarorligiga ham ta'sir qiladi. Ma'lumki, biron maqsadga erishmoq uchun, ruhiy zo'r berish, irodaviy faollik ko'rsatish, kuch sarflash lozim bo'ladi. Ta'lim jarayonida aqliy faoliyatning faolligi, asosan iroda kuchi yordami bilan ta'min etiladi. Ta'lim jarayonida sarflanadigan kuch va harakatdan kuzatilgan maqsadning aniqligi, unga erishish vositalarining ravshanligi, o'quvchilarda faollik tug'diradi, o'quv materialini to'la va chuqur idrok qilish ham anglab olishga intilishni kuchaytiradi. Bilim va malakalar hosil qilishda diqqat, hissiyot va irodaning ijobiy yo'li o'quvchilardagi qiziqishga ham bog'liqdir. Chunki, «qiziqish kishining o'z hayotida eng ahamiyatli eng qimmatbaho deb bilgan narsalarga yo'nalganligidir. Qiziqish kishining qiziqqan narsasiga doimiy intilishida, uni o'ziga yaqinlashtirishida, o'rganib olishga intilishida namoyon bo'ladi!». O'qituvchining pedagogik faoliyati bilan bog'liq bo'lgan omillar haqida ham to'xtalib o'tmoq kerak. O'qituvchining fanni, uni o'qitish uslubini qanchalik egallaganligi, darsni tashkil qilish va o'tkazish mahorati, umuman o'qituvchining fan o'qituvchisiga xos individual sifatlari o'quvchilarda bilimlarning shakllanishida amal qiladigan omillar jumlasidandir. Bilim va malakalar hosil qilishda, jumladan fizikani o'zlashtirishda ham, o'qituvchining bilimdonligi, o'qitish uslublari bilan qurollanganligi, pedagogik mahorat juda muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq, ta'limning har qanday sharoitida, har vaqt ham amal qilaveradigan universal uslublar yo'q va bunday uslubning bo'lishi ham mumkin emas. O'qitish uslubi avvalo hosil qilinadigan bilim, jumladan o'rganiladigan materialning mazmuni va harakteriga mos kelishi kerak. Sezgi, idrok bilishning birinchi bosqichi bo'lib, aqliy faoliyatning yuksak shakli — abstrakt tafakkur sezgi, idrok obrazlariga asoslanadi. Demak, ta'limning samaradorligini oshirish uchun bolalarning sezgi-idrokdan hosil bo'lgan tajribalaridan, tasavvurlaridan foydalanish, fan asoslarini egallashda, jumladan fizik bilimlarni egallashda ham, unga tayanish zarurdir. Chunki, inson sezgi idrokining asosiy mohiyati ongning tashqi borliq bilan bevosita bog'lanishini ta'min etishdir, insonning yuksak ehtiyojlarini, jumladan dunyoni bilish ehtiyojlarini qondirishga xizmat qilishdir. Demak, har qanday bilish jarayoni va hodisalarning mohiyatini anglab olish faqat sezgi orqali, idrok va tasavvurlar orqali sodir

bo'ladi. Sezgi va idrok tasvvur obrazlarining shakllanishiga olib keladi, tasavvurlar esa, o'z navbatida inson aqliy faoliyatining yuksak bosqichi abstrakt tafakkurning hissiy asosi bo'lib xizmat qiladi. Biroq, sezgi idrok va tasavvurlar har qanday bilishning negizi, bilishga asos bo'lgan manba bo'lsa ham, u murakkab bilish jarayonining faqat birinchi bosqichi bo'lib qoladi. Shuning uchun ham ta'lim jarayonida avval hissiy bazani yaratish ta'limning tobora murakkablashib, chuqur- lashib boruvchi bosqichlarida unga tayanib ish ko'rish, hissiy bilish bilan to'g'ri (ratsional) bilish faoliyatlarining to'g'ri nisbatda bo'lishiga rioya qilish zarur bo'ladi. Bu o'quvchilarda bilimlarning shakllanishi uchun ham zaruriy shartdir. Har bir o'qtuvchi o'quvchilar bilan ishlash jarayonida ularni ijodiy qobiliyatini to'g'ri baholay borishi kerak. O'quvchilar bilan ishlash jarayonida ularni qiziqishini birinchi o'rinda kuzatib shu bio'yicha muhim yo'nalish bera olishi zarur. Dars jarayonida har xil metodlar bilan bunday samarani yanada oshira olishimiz mumkin. O'quvchilarni o'zlashtirishi o'qtuvchining ularni qiziqitira olishidadir va bunday holatlarda o'qtuvchidan yuqori darajada intiluvchanlik va talabchanlik zaruriy holat hisoblanadi. Fizika o'qitish jarayonining ikkinchi o'ziga xos ruhiy xususiyati quyidagilardan iborat: fizika o'qitishda ko'proq maddalardan va turli ko'rinishdagi belgilardan (formula, elektr zanjiri elementlarining belgilari, ...) foydalaniladi va o'quvchilardan belgili tasvirlardan real obyektlarga va aksincha, teskari-real obyektlarni idrok qilishdan ideal tuzishga va ularning belgili tasvirlariga o'tishni amalga oshirish talab etiladi.

Fizika o'qitish jarayonining o'ziga xos uchinchi xususiyati tajribalar ko'rsatishdan foydalanish, o'quvchilarning kuzatishlarini tashkil qilish, ularning amaliy ishlarni mustaqil bajarish bilan bog'liq yuqori hissiyotlilikidir. Yoshiga qarab ruhiy xususiyatlarga mos ravishda sinflar bo'yicha o'qitish quyidagicha ko'rib chiqiladi.

6-7-sinflarda bolalarning abstrakt fikrlash darajasi past ekanini e'tiborga olish lozim. Ularda ko'rsatma obrazli fikrlash ustunlikka ega, shuning uchun fizik hodisalarni tajriba va ko'rgazmalar asosida o'qitish maqsadga muvofiqdir. Shu bilan birga o'quvchilarni hodisalarning umumiy belgilarini ajratib olish mahoratlarini shakllantirish bo'yicha ish olib borish kerak. Ularni asta-sekin 6-sinfdayoq deduksiya uslubi bilan xulosa chiqarishga o'rgatish lozim. Yuqori sinflarda, akademik litsey va kollejlarda yuqori darajada abstraktligi bilan ajralib turadigan «Moddiy nuqta», «tezlik», «kuch» singari kinematika, dinamika tushunchalarini o'quvchilarda shakllantirish jarayoni ancha oson bo'ladi. Nazariy fikrlashni rivojlantirishga deduksiya uslubi bilan xulosa chiqarishga bo'lgan diqqat kuchaytiriladi.^[2] Bu yerda modda tuzilishining molekulyar-kinetik nazariyasi, elektron iiaziiriya elementlari o'rganiladi, ular asosida turli agregat holatlardagi moddalarning fizik xossalari tushuntiriladi va turli muhitlarda sodir bo'ladigan elektron hodisalar o'rganiladi. Yaxshi nazariya faqat hodisalarni tushunish vositasi

bo‘lib qolmasdan, shu bilan birga ularni keyinchalik xotirada qayta tiklash vositasi hamdir. Hosil bo‘lgan ko‘nikmalar yetarlicha yuqori bosqichgacha rivojlantiriladi, natijada o‘quvchilarning bilish qobiliyatlari o‘sadi. Shu tufayli borgan sari hajmi ortib borayotgan ilmiy axborotni o‘zlashtirishga va qayta tiklashga o‘quvchilar tayyorlangan bo‘ladi. Ular fizikada olgan bilimlarini boshqa predmetga ko‘chirib oladigan bo‘ladilar.

IJODIY QOBILIYATLARNI O‘STIRISH

O‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish masalasi ularning fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishning tarkibiy qismidir. Fizika o‘quv predmeti sifatida o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda keng imkoniyatlarga egadir. V.G. Razumovskiy fizikada ilmiy ijodning fizik elementlarini sikl ko‘rinishida tasavvur qilish mumkinligini ko‘rsatadi. Sikl asosan quyidagichadir: faktlarni umumlashtirish — abstrakt model qurish (gipotezani ta‘riflash)— nazariy xulosalar chiqarish — xulosalarni tajribada sinab ko‘rish. Yangi materialni o‘rganishda siklning turli bo‘g‘inlaridan foydalanishda turlicha uslublar qo‘llanilishi mumkin. Siklik prinsipning qo‘llanilishini gazlarning xossalari o‘rganish misolida ko‘rib chiqaylik. Boshlang‘ich tushunchalar: gaz o‘zi turgan idishni to‘la egallaydi, u siqiladi, kengayadi va diffuziyalanadi (diffuziya — yani tajribada ko‘rsatamiz). Model gipoteza: eksperimental faktlarga asosan gaz doim tartibsiz harakatda bo‘lgan mayda elastiksharchalardan, molekullardan tashkil topgan, deb tasavvur qilishimiz mumkin. Gazning bu modeli gaz bosimining mavjudligini tushuntirish va uni gaz parametrlari orqali hisoblashga imkon beradi.^[3] Agar gaz V hajmli idishda bo‘lsa, undagi molekullar soni — N , bitta molekulaning massasi m ni va uning o‘rtacha tezligi v ni bilgan holda gazning idish devorlariga beradigan bosimini hisoblash mumkin: Masalan, o‘quvchilarni quyidagicha masalalar qiziqtiradi: Faqat suvli menzurka yordamida yog‘och sharchaning massasini qanday aniqlash mumkin? Faqat toshlari bilan tarozi va suvli idish bilan jism hajmini qanday aniqlash mumkin? O‘quvchilarga quyidagicha loyihalash elementlari bo‘lgan masalalarni taklif etish mumkin. 1-rasmda idishdagi suv sathi ruxsat etilgan maksimal balandlikka erishganda elektr dvigatelni avtomatik uzadigan suv nasosli qurilmaning suzuvchi rele sxemasi ko‘rsatilgan. Idishdagi suvning sathi minimal pastga tushganda rele dvigatelni avtomatik ulashi uchun, uning sxemasiga qanday o‘zgarishlar kiritish kerak bo‘ladi? O‘quvchilarning ilmiy bilimlarni bilishga qiziqishlarini va tadqiqotchilik qobiliyatlarini rivojlantirishning asosiy omillari sifatida quyidagilarni ko‘rsatishi mumkin. o‘quv materialini ilmiy va qat‘iy sistemada bayon qilish; darsda muammoli vaziyat hosil qilish va qo‘yilgan muammoni hal etishga o‘quvchilarni jalb qilish; darsda o‘quvchilarning mustaqil ishlarini tashkil qilib borish; o‘quvchilar tomonidan ijodiy harakterdagi topshiriqlarning bajarib borilishi; o‘quvchilar o‘zlari qiziqqan masalalarni ilmiy omimabop adabiyotlardan

o'rganganlarini sinfdoshlariga aytib berishlari uchun sharoit yaratish; o'quvchilar o'zlarini qiziqtirgan savollarga adabiyot- larni o'qish, kino va telefilmlarni ko'rish va mustaqil ravish- da tabiat va texnika hodisalarini kuzatish orqali javob topish- lari. Fanga chuqur va mustahkam qiziqish uyg'otish uchun o'quvchilarning fikrlash qobiliyatlarini va diqqatni faollash- tiruvchi, ilmiy-texnika revolyutsiyasi sharoitida bilimning ahamiyatini tushunishga yordam beruvchi usullarni qo'llaydi. O'quvchilarning fanga qiziqishlarini tarbiyalash ko'pgina texnik masalalarni hal qilishlariga yordam beradi, faoliyati, uning shaxsiy sifati va o'quvchilarning bilish faoliyatlarini tashkil qila oli- shidir. O'quvchilarni darsga qiziqtirish darslarni naqadar qiziqarli, mazmunli, tushinarli va qolaversa, materiallarning rang – barang bo'lishlariga bog'liqdir. Musiqa asarlar, turfa tusdagi ko'rgazmali qurollar, musiqa haqidagi qiziqarli fakt va ma'lumotlarga boy bo'lgan, boshidan oxirigacha sust bo'lmagan sur'atda tashkil qilinadigan darslar o'quvchilarda katta taassurot qoldiradi. Hozirgi davr dunyodagi g'oyaviy qarama – qarshiliklar murakkab tus olgan, mafkura koligonlari yadro poligonlaridan ham kuchliroq bo'lib borayotgan davrdir. Shuning uchun ham yosh avlodni milliy ong va milliy mafkura ruhida tarbiyalash ishiga barcha vositalar ishga solinmoqda. Bu borada musiqa san'ati xususan qo'shiqchilik ikki buyuk san'at – she'riyat va musiqani o'zida mujassamlashtirgani holda katta tarbiya quroliga aylanadi. Turli metodik manbaalarda musiqiy bilim oluvchi o'quvchilarning ijodiy fikrlashga va ijodkorlikka o'rgatish borasida garchi yo'l – yo'lakay bo'lsa – da turli qarashlar mavjud. Masalan, ba'zi bir mutaxassislarining fikricha, ijodkorlikni shakllantirish uchun bolalarning bilimni anglab o'tish imkoniyatlarini rejalashtirib turli ilmiy axborotlardan to'g'ri xulosa chiqarib olishga o'rgatish jarayoni muhim hisoblanadi.^[4] Ushbu nazariy qarashning ahamiyatlitomoni shundaki, undan barcha turdagi musiqiy mashg'ulotlarda foydalanish mumkin. Musiqa ijodkorligi faoliyati bolalarda musiqiy tafakkur, izlanish va ijodkorlik malakasini o'stira borish uchun katta ahamiyatga egadir. Musiqa darslarida o'quvchilarni izlanishning eng qulay usullaridan biri musiqa mashg'ulotlarida ijro va qiyoslash metodidan foydalanish bo'lib, u quyidagicha amalga oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://reu.uz/wp-content/uploads/2021/06/ijun-2021-g.-enikeeva-ag.pdf> А.Г. Еникеева . Инновационные подходы в образовании в Узбекистане. Ташкентский филиал РЭУ им. Г.В. Плеханов
2. Карабаева Г.Ш. Формирование стратегии трансформации образования в эпоху цифровизации // «Основные проблемы обеспечения качественного образования и пути их решения» материалы Международной научно-практической конференции, посвященной

достижению целей устойчивого развития Республики Узбекистан (Ташкент, 25 октября 2022 г. , стр. 34-38)

3. <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-molodezhi-v-uzbekistane-kak-nauchno-upravlyaemyy-protsess>

4 . Халимбетов Ю.М., Ибрагимова Э.Ф. Формирование молодежи в Узбекистане как научно управляемый процесс // Наука и образование сегодня. 2020. № 2 (49) С.57-59.